

УДК: 159.9:159.922.316.64

Психологічні чинники, що впливають на ставлення персоналу ОВС до суїцидів

Шиліна А. А.

Досліджено індивідуально-типологічні особливості ставлення працівників ОВС до суїцидів. Визначено психологічний зміст та психологічні чинники суперечливого, нейтрального та негативного ставлення персоналу ОВС до суїцидів. Показано, що негативне ставлення виступає антисуїцидальним чинником, а суперечливе – чинником ризику суїцидальної поведінки персоналу ОВС. На підставі отриманих даних запропоновано при діагностиці суїцидальної поведінки персоналу ОВС враховувати ставлення до самогубства, а при психопрофілактиці самогубств формувати негативне ставлення та розвивати психологічні особливості, які його обумовлюють.

Ключові слова: самогубство, ставлення до суїцидів, персонал ОВС, чинники ризику та антиризик суїцидальної поведінки, психодіагностика, психопрофілактика суїцидальної поведінки працівників ОВС.

Исследовано індивідуально типологические особенности отношения работников ОВС к суицидам. Определено психологическое содержание и психологические факторы противоречивого, нейтрального и негативного отношения персонала ОВС к суицидам. Показано, что негативное отношение выступает антисуицидальным фактором, а противоречивое – фактором риска суицидального поведения персонала ОВС. На основании полученных данных предложено при диагностике суицидального поведения персонала ОВС учитывать отношение к самоубийству, а при психопрофилактике самоубийств формировать негативное отношение и развивать психологические особенности, которые его обуславливают.

Ключевые слова: самоубийство, отношение к суицидам, персонал ОВД, факторы риска и антириска суицидального поведения, психодиагностика, психопрофилактика суицидального поведения работников ОВД.

Personal-typological features of the attitude of internal affairs department staff to suicides are studied. The psychological content and psychological factors of a negative, neutral and contradictory attitude of internal affairs department staff to suicides are defined. It is pointed out that a negative attitude appears as an antisuicide factor and a contradictory one as a risk factor of a suicide behavior of internal affairs department staff. On the grounds of the data obtained it is proposed to take into account an attitude toward a suicide at diagnostics of a suicide behavior of internal affairs department staff; to form a negative attitude and develop psychological features that cause it during a suicide psychoprophylaxis.

Key words: suicide, attitude to suicides, internal affairs department staff, risk and antirisk factors of a suicide behavior, psychodiagnosics, psychoprophylaxis of a suicide behavior of internal affairs department staff.

Актуальність проблеми та її зв'язок з важливими теоретичними і практичними завданнями. В останні роки відбуваються значні зміни в українському суспільстві, зокрема в системі ОВС України. Одним із негативних і загрозливих наслідків докорінних змін у країні є зростання випадків самогубств серед населення взагалі та високий рівень суїцидальної активності персоналу органів внутрішніх справ зокрема. Високий рівень суїцидальної активності персоналу ОВС визначає необхідність пошуку та розробки ефективних методів діагностики, прогнозування і профілактики суїцидальної поведінки серед даного контингенту.

Аналіз останніх публікацій з проблеми. Питання суїцидальної діагностики та превенції намагаються вирішити вже протягом багатьох років. Важливе місце посідають роботи наступних фахівців-суїцидологів: А. Г. Амбрумової, В. В. Ковальова, В. Є. Кузнецова, А. С. Міхліна, А. М. Полеєва, Л. І. Постовалової, В. А. Тихоненко [1] та інших. Серед досліджень самогубств персоналу ОВС слід виділити роботи А. В. Абрамова, О. В. Тімченка, В. В. Суліцького, О. В. Шаповалова, Л. Ф. Шестопалової, С. І. Яковенка [2-4] та інших.

Існуючі сьогодні програми діагностики та попередження суїцидальних проявів ґрунтуються на дослідженнях статистичних даних самогубств, їх причин, аналізу впливу соціально-демографічних, економічних, політичних, психологічних та інших чинників ризику та антиризик суїцидальної поведінки. Але глибокий психологічний аналіз суїцидальної поведінки, на нашу думку, є неможливим без урахування такої досить серйозної проблеми, як ставлення персоналу органів внутрішніх справ до суїцидів, яке в залежності від його змісту може з одного боку сприяти виникненню суїцидальних думок, намірів та спроб, а з іншого боку виступати потужним антисуїцидальним чинником. Дослідження цієї проблеми на сьогодні практично відсутні. Вивчення особливостей ставлення персоналу органів внутрішніх справ до суїцидів та психологічних чинників його формування матиме вагомий науковий інтерес та сприятиме розробці адекватних науково-обґрунтованих програм психодіагностики та психопрофілактики суїцидальної поведінки серед даного контингенту.

Мета дослідження - визначити психологічні особливості та чинники ставлення персоналу ОВС до суїцидів.

Дослідження психологічних особливостей ставлення працівників органів внутрішніх справ до самогубств проводилося на базі Інституту післядипломної освіти Харківського національного університету внутрішніх справ. В дослідженні взяли участь працівники різних підрозділів міліції з різних областей України у кількості 264 особи.

Дослідження проводилося за допомогою наступних методів: анкета, бесіда та психодіагностичний метод, який представлено наступними методиками: колірний тест ставлень Є. Ф. Бажина, О. М. Еткінда, методика діагностики рівня суб'єктивного контролю Дж. Роттера,

адаптація Є. Ф. Бажина, С. А. Голинкіної, О. М. Еткінда; тест антиципаційної спроможності В. Д. Менделевича; методика визначення індивідуальних копінг-стратегій Е. Хайма; методика діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р. Даймонда, методика для діагностики механізмів психологічного захисту Л. І. Васермана; тест сенсожиттєвих орієнтацій Д. О. Леонтєва.

Аналізуючи результати дослідження двох методів – анкети та колірному тесту ставлень було виділено три групи працівників ОВС з різним типом ставлення до суїцидів. Першу групу склали досліджувані з негативним типом ставлення до суїцидів; другу – з нейтральним типом ставлення до самогубств; третю – склали працівники ОВС з суперечливим ставленням.

У даному дослідженні представлені узагальнені результати усіх вище зазначених методик за допомогою факторного аналізу. Факторний аналіз було проведено методом максимальної правдоподібності з Varimax raw обертанням. В якості критерію значимості результатів виступила факторна вага 0,70. Це дозволило виділити значущі фактори, які відображають психологічні детермінанти різних типів ставлення до суїцидів працівників ОВС. До кожного типу ставлення до суїцидів було виділено чотири фактори.

У таблиці 1 представлена факторна матриця психологічних чинників негативного ставлення працівників ОВС до суїцидів.

Таблиця 1

Факторна структура психологічних чинників негативного ставлення до суїцидів

Психологічні особливості	Фактори			
	1	2	3	4
Процес	0,845	-	-	-
Результат	0,914	-	-	-
Локус контролю – Я	0,793	-	-	-
Інтернальність у сфері невдач	-	0,838	-	-
Інтернальність у сімейних стосунках	-	0,870	-	-
Емоційний комфорт	-	-	-	0,966
Особистісно-ситуативна спроможність	-	-	0,953	-

Перший фактор відображає оцінку пройденого відрізка життя, відчуття того, наскільки продуктивний був цей етап та чи мало життя сенс. Даний фактор можна об'єднати загальною назвою «сенс життя». Другий фактор (інформативність 21,24%), який включає в себе такі складові як інтернальність у сфері невдач (0,838) та інтернальність у сімейних стосунках (0,870), можна позначити як „контроль за подіями життя”. Даний фактор відображає внутрішній суб'єктивний контроль над різними життєвими ситуаціями, в тому числі, пов'язаними з невдачами, у працівників ОВС з негативним ставленням до суїцидів. Третій фактор має інформативність 15,43% і включає в себе таку ознаку як „особистісно-ситуативна спроможність” (0,953). Цей фактор відображає здатність прогнозувати життєві події та ситуації, і його можна зазначити як „особистісна прогностична компетентність”. Основу четвертого фактора складає емоційний комфорт (0,953): його інформативність 15,4%. Умовно четвертий фактор можна назвати „оптимістичність”. Він означає наявність таких почуттів як оптимізм, рівновага та спокій, а також відсутність тривоги.

Таким чином, факторний аналіз дозволив виділити основні психологічні чинники, що пов'язані з негативним ставленням працівників ОВС до суїцидів: задоволеність самореалізацією, прожитим життям та його результативністю, наявність сенсу життя, контроль за його подіями, інтерес та емоційна насичуваність життя, здатність прогнозувати життєві ситуації та наявність оптимістичних поглядів на життя взагалі.

У таблиці 2 представлена факторна матриця психологічних чинників нейтрального ставлення працівників ОВС до самогубств.

Таблиця 2

Факторна структура психологічних чинників нейтрального ставлення до суїцидів

Психологічні особливості	Фактори			
	1	2	3	4
Ціль	0,852	-	-	-
Результат	0,807	-	-	-
Локус контролю – Я	0,823	-	-	-
Локус контролю – життя	0,795	-	-	-
Витиснення	-	0,835	-	-
Інтелектуалізація	-	0,831	-	-
Часова спроможність	-	-	0,975	-
Адаптивність	-	-	-	0,982

У процесі факторного аналізу психологічних чинників нейтрального ставлення до суїцидів було виділено 4 фактори, при цьому на них прийшлося 78,12% дисперсії результатів. Ці відсотки

розподілилися наступним чином: на перший фактор прийшлося 33,9%, на другий фактор - 17,94%, на третій - 13,37% та 12,9% - на четвертий фактор. Як бачимо з результатів наведених в таблиці 2, перший фактор склали такі психологічні ознаки: цілі у житті (0,852), результативність життя (0,807), локус контролю - Я (0,823) та локус контролю - життя (0,795). Цей фактор відображає наявність у житті досліджуваних цієї групи цілей на майбутнє, які задають життю спрямованість і часову перспективу, оцінку продуктивності прожитого життя, уявлення про себе, як про сильну особистість, яка володіє свободою вибору та переконання про можливість контролю свого життя, свободи при прийнятті рішень та втілювані їх в життя. Перший фактор можна назвати „цілі в житті”. Другий фактор складається з таких механізмів психологічного захисту як витиснення (0,835) та інтелектуалізація (0,831). Його можна визначити як „захисні механізми”.

Діяльність цього фактору може виявлятися у спробах знижувати цінність досвіду, який для працівників ОВС з нейтральним ставленням є недосяжним або у гіпертрофованій компенсації витиснених бажань та почуттів. Структура цього фактору демонструє наявність захисних механізмів, які використовуються працівниками при подоланні складних ситуацій - один з цих механізмів конструктивний, а другий - деструктивний. До третього фактору входить тільки часова спроможність (0,975), і це свідчить про спроможність працівників ОВС другої групи прогнозувати течію часу та його розподіл, тобто про хроноритмологічні здатності людини. Останній фактор складається з показника адаптивності (0,982). З цього виходить, що досліджувані другої групи з нейтральним ставленням до суїцидів схильні пристосовуватися до існуючих у суспільстві вимог та критеріїв оцінок за рахунок прийняття норм та цінностей цього суспільства, а також можуть активно впливати на соціальне середовище. Цей фактор так і назовемо „адаптивність”.

Факторний аналіз психологічних чинників нейтрального ставлення до суїцидів працівників ОВС показав, що це ставлення визначається сенсожиттєвими орієнтаціями та внутрішнім локусом контролю, неоднозначними захисними механізмами, часовою спроможністю та адаптивністю.

У таблиці 3 представлено особистісну факторну структуру персоналу ОВС з суперечливим ставленням до суїцидів.

Таблиця 3

Факторна структура психологічних чинників суперечливого ставлення до суїцидів

Психологічні особливості	Фактори			
	1	2	3	4
Процес	0,903	-	-	-
Локус контролю - Я	0,912	-	-	-
Регресія	-	0,886	-	-
Витиснення	-	0,852	-	-
Інтернальність у сфері досягнень	-	-	0,968	-
Інтернальність у міжособистісних стосунках	-	-	-	0,959

Перший фактор має інформативність 27,51% і складається з процесу життя (0,903) та локусу контролю - Я (0,912). Його можна назвати „Я - хазяїн життя”.

Цей фактор відображає сприйняття свого життя як емоційно насиченого та наповненого сенсом, уявлення про себе як сильну особистість, яка вільно може будувати своє життя відповідно своїм цілям та уявленням. Другий фактор (інформативність 25,53%) містить в собі такі захисні механізми як регресія (0,886) та витиснення (0,852). Це відбиває схильність працівників ОВС з суперечливим ставленням до суїцидів змінювати рішення суб'єктивно більш складних задач на більш прості та доступні у фруструючих ситуаціях, схильність до витиснення неприємних для себе імпульсів внаслідок чого бажання, думки та почуття, які викликають тривогу, стають несвідомими. Найчастіше витиснюються ті властивості, особистісні якості та вчинки, які не роблять особистість привабливою для себе та для інших. Другий фактор можна назвати „непродуктивні захисні механізми”. До третього фактору (його інформативність 16,95%) входить інтернальність у сфері досягнень (0,968), що свідчить про властивість працівникам з суперечливим ставленням до суїцидів внутрішнього типу контролю у сфері досягнень. Вони вважають, що всі досягнення у житті - це результат їх дій і що вони можуть контролювати емоційно позитивні події та ситуації свого життя. Літературні дані вказують, що інтернальність у сфері досягнень без наявності інтернальності у сфері невдач є показником особистісної незрілості [1]. Четвертий фактор складається з інтернальності у міжособистісних стосунках (0,959), інформативність та вага якого склала 16,86%, тобто найменша серед усіх факторів у третій групі. Він характеризує поведінку та активність людини, спрямовану на підтримку міжособистісних відносин з оточуючими у той мірі, яка його влаштовує. Факторний аналіз психологічних чинників суперечливого ставлення до суїцидів персоналу ОВС показав, що це ставлення визначається внутрішнім локусом контролю та емоційною насиченістю життя, непродуктивними захисними механізмами, інтернальністю

у сфері досягнень та в міжособистісних стосунках.

Аналіз особистісної факторної структури працівників ОВС показав, що різний тип ставлення персоналу ОВС до суїцидів опосередковується певними психологічними особливостями:

- для негативного та нейтрального типів ставлення до суїцидів властивий внутрішній контроль, а для суперечливого ставлення – зовнішній контроль;

- наявністю захисних механізмів детермінується нейтральне та суперечливе ставлення до суїцидів, при цьому нейтральне ставлення містить в собі як конструктивні так і деструктивні механізми психологічного захисту, а суперечливе ставлення до самогубства - тільки деструктивні захисні механізми;

- негативний та нейтральний тип ставлення до суїцидів відрізняється сенсожиттєвими орієнтаціями та антиципаційною спроможністю; для працівників першої групи характерна особистісно-ситуативна спроможність, а для персоналу другої групи – часова спроможність;

- працівники ОВС з негативним ставленням до суїцидів відрізняються від інших наявністю інтернальності у сфері невдач та сімейних стосунків і емоційним комфортом;

- нейтральне ставлення персоналу ОВС до самогубств відрізняється від інших варіантів ставлення присутністю фактора „адаптивності”;

- суперечливий тип ставлення у працівників ОВС відрізняється від інших факторами „інтернальності у сфері досягнень” та „інтернальності у міжособистісних стосунках”.

Висновки. Для кожного типу ставлення працівників ОВС до суїцидів було виділено чотири фактора, які відображають психологічні детермінанти цих типів ставлення до суїцидів. Факторний аналіз психологічних чинників ставлення до суїцидів показав, що для усього персоналу ОВС властивий внутрішній контроль. Працівники з негативним ставленням відрізняються наявністю сенсожиттєвих орієнтацій та антиципаційною спроможністю в даному випадку особистісно-ситуативною спроможністю; інтернальністю у сфері невдач та сімейних стосунків. Нейтральне ставлення до суїцидів детермінується як конструктивними так і деструктивними механізмами психологічного захисту; відрізняється сенсожиттєвими орієнтаціями та антиципаційною спроможністю – часовою спроможністю; наявністю фактора „адаптивності”. Суперечливе ставлення працівників ОВС до суїцидів відрізняється наявністю деструктивних захисних механізмів; факторами „інтернальність у сфері досягнень” та „інтернальність у міжособистісних стосунках”.

Література

1. Амбрумова А. Г. Диагностика суицидального поведения / А. Амбрумова, В. Тихоненко // Методические рекомендации Всесоюзного научно-медицинского суицидологического Центра. – М., 1980. – 48 с.

2. Абрамов А. В. Анализ суицидальной активности сотрудников органов внутренних дел / А. В. Абрамов // Журнал психиатрии и медицинской психологии. - 1999. - № 1 (5). - С. 47 - 52.

3. Суліцький В. В. Психологія суїцидальної поведінки. Монографія / Суліцький В. В. – К. : МП Леся, 2001. – 316 с.

4. Тімченко О. В. Аутоагресивна поведінка працівників органів внутрішніх справ України: соціально-психологічні детермінанти виникнення, методи превенції та профілактики : Монографія / Тімченко О. В., Тімченко О. В. – Донецьк : Донецький інститут внутрішніх справ МВС України, 2003. – 236 с.